

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто передовий досвід у галузі регулювання банківської інвестиційної діяльності, зокрема англосаксонську та німецьку моделі участі банків у діяльності ринків цінних паперів, сек'юритизацію, послуги з управління активами, фінансове консультування тощо. Охоплено досвід європейських країн, США, Китаю, визначено умови та чинники його ефективного впровадження в умовах України.

Lecturer M.B. Palasevych – Drogobych pedagogic university

World experience of state regulation of banking investment activities and possibilities of its implementation in Ukraine

World experience in aspect of state regulation of banking investment activities is covered, in particular English-Saxon and German models of banks participation at the stock market, securitization, assets management, financial counseling etc. Experience of European countries, USA, China is covered and ways of its effective implementation in Ukraine are defined.

Важливим чинником удосконалення банківської системи України є розвиток ринку банківських інвестиційних продуктів, послуг і технологій. У цьому зв'язку є актуальним використання досвіду іноземних банків у вітчизняному фінансовому бізнесі. У перспективі вітчизняний ринок банківських інвестиційних послуг стане "зоною підвищених інтересів зарубіжних банків і ТНК" [1, с. 127], які при нормалізації політичної і соціально-економічної ситуації у країні складуть серйозну конкуренцію українським банкам у роботі з вітчизняними підприємствами.

На цей час у роботах вітчизняних економістів цьому питання приділяється щораз більша увага, зокрема у працях В.І. Грушка, С.М. Лаптева, О.С. Любунь, К.Є. Раєвського, проте відсутній систематичний огляд цього питання. Відтак саме випрацювання комплексного підходу до різних інструментів банківської інвестиційної діяльності, які використовуються у світовій практиці, та визначення чинників їх ефективного впровадження в Україні і стали завданням статті.

Ефективність використання зарубіжного досвіду в організації та функціонуванні ринку банківських інвестиційних послуг залежить від таких головних чинників [1, с. 120]:

- наявність адаптованої теоретичної і термінологічної бази, яка є основою для розроблення і надання комплексних банківських інвестиційних послуг підприємствам;
- адаптація вітчизняних платіжних систем до європейських клірингових платіжних систем;
- розвиток банківських інвестиційних послуг у галузі корпоративних фінансів, сек'юритизації і управління активами;
- використання Інтернету для надання електронних банківських інвестиційних послуг;

- створення міжнародної кредитної історії для подальшого розвитку банківських послуг на світовому кредитному ринку;
- розвиток мережі представництв, філій і дочірніх структур вітчизняних банків за кордоном;
- детальна розробка і визначення сильних і слабких сторін основних моделей організації фондового ринку за рубежом.

У світовій економіці масштаби та сила впливу банків на підприємства реального сектора, а також вплив ринку цінних паперів на стабільність банківської системи стала приводом для знаменитих дискусій між економістами і зумовили появу двох моделей функціонування фондового ринку: англосаксонська і німецька. За великим рахунком ці моделі розділяють заборона або дозвіл банкам проводити операції з цінними паперами підприємств.

"Англосаксонська" модель забороняє банкам інвестиції у цінні папери підприємств. Закон Гласса-Стігала (скасований у 1999 р.) забороняв банкам інвестиції в акції. Головними аргументами заборон були такі [2, с. 151]:

- гарантування банками андеррайтингу (розміщення цінних паперів) підвищує ризики нестабільності грошово-кредитної системи;
- поява конфлікту інтересів банку як позикодавця і як андеррайтера;
- зростання концентрації фінансової сили банків, що призведе до зниження впливу конкурентного механізму регулювання економіки.

Проте тривала дія закону Гласса-Стігала породила три особливості фінансово-банківської системи США:

- банківська система через свою слабкість виявилась неспроможною задовольняти потреби підприємств у фінансуванні шляхом кредитування;
- корпоративний сектор, незадоволений високими процентними ставками за кредитами, розпочав мобілізацію засобів за допомогою боргових зобов'язань;
- банки зіткнулись з жорсткою конкуренцією з боку небанківських фінансових установ, які були менш обмеженими щодо діяльності на фондовому ринку.

Усе це у кінцевому підсумку призвело до того, що автори і прихильники "англосаксонської" моделі відмовились від заборони банкам торгувати акціями підприємств.

"Німецька" модель фондового ринку дає змогу банкам проводити операції з акціями підприємств і в результаті фінансова система ФРН має такі риси:

- підприємства використовують банківські кредити як основне джерело зовнішнього фінансування;
- банки володіють істотною частиною капіталів підприємств;
- на фондовому ринку панують банки і дуже мало незалежного інвестиційного бізнесу.

У світі "німецька" модель інвестиційного бізнесу отримала перевагу поширення за двох принципових її наслідків:

- по-перше, провідна роль банків на фінансовому ринку ставить підприємства під їх фінансовий контроль;
- по-друге, банки, володіючи корпоративними акціями, можуть легко контролювати ефективність використання своїх кредитів і задовольняти потреби промисловості у доступних довгострокових позиках.

На нині високі стандарти демонструє ринок банківських послуг, в т.ч. ринок банківських інвестицій, США. У цілому цей ринок володіє такими основними ознаками:

- зрощення промислового і банківського капіталу;
- орієнтація банків на надання електронних банківських послуг;
- наявність великої кількості небанківських фінансових інститутів;
- розвинутість банківської інфраструктури.

Особливістю ринку банківських послуг США є переорієнтація банків з короткострокових кредитів на інвестиційні послуги і цільове довгострокове кредитування підприємств [3, с. 62]. У зв'язку з відміною у жовтні 1999 р. закону Гласса-Стігала, який забороняв злиття банківських та інших фінансових інститутів, нині відбувається зростання інвестиційних послуг у сфері корпоративних фінансів і, зокрема, таких: злиття і поглинання, фінансове консультування.

На розвиток ринку банківських послуг у США істотно впливає перебудова системи інвестиційних банків у напрямку універсалізації їх діяльності шляхом поглинання компаній. В умовах глобалізації і європейської інтеграції серйозні проблеми виникають перед західноєвропейськими банками і передусім це стосується інвестиційної складової їх діяльності. Так, К.Л. Фонтц визначив три варіанти діяльності банку в нинішніх умовах євроінтеграційної інтеграції і всі вони стосуються інвестиційної компоненти [4, с. 59-63]:

- розвиток партнерства з великим стратегічним інвестором;
- розвиток філій і відділень в умовах сильної конкуренції великих і середніх банків;
- злиття і поглинання.

Щоб стати успішним західноєвропейським банком, необхідно здійснювати котирування не менше 200 типів акцій і брати участь у міжнародній інформаційній системі на Лондонській фондовій біржі [5, с. 30].

Для формування банківського інвестиційного ринку в Україні цікавим є досвід КНР. КНР вміло захищає свою банківську систему від іноземного капіталу. Зрештою, інвестування іноземного капіталу у банківську сферу і економіку загалом можна розглядати як банківську послугу з регулювання економікою. Китайське законодавство обмежує діяльність кожного іноземного банку одним містом і дає змогу надавати послуги спільним підприємствам у галузі валютних операцій. Окрім того, у КНР законодавчо визначено перелік послуг, які можуть надавати іноземні банки у спеціальних економічних зонах: платіжні послуги клієнтам і банкам-кореспондентам; документарні послуги; проектне фінансування; інвестиційні послуги; видача гарантій; фінансове консультування; кастодіальні послуги. Як бачимо, із семи перелічених чотири належать до інвестиційних послуг.

Аналіз зарубіжного досвіду розвитку банківського інвестиційного ринку або ринку позичкових капіталів дає змогу виділити нові аспекти і напрями сучасної інвестиційної діяльності банків:

- послуги банків зі сек'юритизації;
- послуги банків зі управління фінансовими активами;
- послуги банків зі розміщення єврооблігацій;
- послуги банків у галузі корпоративних фінансів.

Поняття "сек'юритизація" як різновидність банківської інвестиційної діяльності або посередництва з'явилося у 80-ті роки ХХ ст. Як правильно стверджує А. Іванов, "нова банківська послуга з організації залучення се-

редньо- і довгострокових коштів шляхом випуску боргових зобов'язань відобразила прагнення великих банків і фінансових інститутів до диверсифікації інвестиційних ризиків, зниженню ризику позичальника і поліпшенню якості інвестиційного портфеля [5, с. 87]. В. Усоскін визначає сек'юритизацію як продаж на ринку частини активів банку у формі цінних паперів, які забезпечені цими активами і погашаються коштами, які поступають від позичальників [6, с. 292].

А.І. Іванов у своїй авторській класифікації ринку банківських послуг за секторами не виокремлює ринку інвестиційних послуг, а натомість вказує на "послуги на ринку позичкових капіталів" [5, с. 20]. На наш погляд, некоректність такого підходу є очевидною як з погляду логіки, так і з точки зору змісту. Постає питання: що автор хоче класифікувати: ринок послуг чи послуги ринку?

На думку А. Іванова, сек'юритизація являє собою набір інвестиційних послуг з підготовки і організації випуску цінних паперів, забезпечених активами позичальника і грошовими надходженнями виторгу від реалізації [5, с. 88]. Він же називає сек'юритизацію "загальноприйнятим інвестиційним фінансовим інструментом".

На перших порах сек'юритизація забезпечувала конверсію зобов'язань підприємства у боргові інструменти і представляла форму реструктуризації кредитної заборгованості. Вона давала змогу залучати додаткові кошти у підприємство і структурувати повернення проблемних кредитів. Нині ця банківська інвестиційна послуга демонструє цілу низку переваг порівняно із традиційними формами залучення коштів: здешевлення вартості залучених ресурсів; підвищення попиту інвесторів на цінні папери; використання забалансової природи сек'юритизації для суверенних боргових зобов'язань держави; отримання або поліпшення кредитного рейтингу; отримання доступу до кредитних ресурсів на ринку капіталів.

При цьому сек'юритизація залишається фінансовим інструментом, який за своїм змістом передбачає випуск зобов'язань під зобов'язання, але саме в цьому закладені не тільки основні переваги, але й загрози та ризики.

У зарубіжному банківському секторі основними видами сек'юритизації активів є: комерційні кредити, портфелі боргових зобов'язань, іпотечні кредити. Російський вчений-фінансист А. Іванов, який спеціально досліджував механізм сек'юритизації зарубіжних банків, виділив чотири види послуг інвестиційного банку як адміністратора угоди: акумуляція надходжень на рахунок компанії-емітента; погашення цінних паперів інвесторам; контроль за використанням отриманих позичальниками коштів; надання інформації рейтинговим агентствам про стан грошових потоків.

Послуги банків з управління активами клієнтів у розвинутих країнах зростають високими темпами, що зумовлено збільшенням обсягу фондових ринків і грошових нагромаджень, які інвестиційні банки об'єднують у пули.

Інвестиційні послуги банків з управління активами клієнтів можна поділити на: послуги з управління фінансовими активами; трастові послуги. Обидва види послуг у літературі описано детально. Вважаємо, що інвестиційні послуги банків по управлінню активами – це такі послуги банків, які

спрямовані на інвестування вільних коштів клієнтів в інвестиційні інструменти з метою диверсифікації ризиків, джерел прибутків і отримання найбільшого доходу. Великі успіхи банків у розвитку послуг з управління активами клієнтів значною мірою обумовлені дією таких головних чинників та умов:

- проведення ефективних власних аналітичних досліджень ринку;
- застосування комплексного підходу до вивчення привабливості інвестиційного портфеля та включення до нього інвестиційних інструментів трьох і більше регіонів;
- орієнтація на довгострокову стратегію формування інвестиційного портфеля;
- оптимізація використання можливостей та результатів міжнародної інвестиційної експертизи.

Аналіз методик формування інвестиційного портфеля у зарубіжній практиці дозволив виявити, що базова банківська послуга з формування інвестиційного портфеля клієнтів складається із таких стадій:

- макроекономічне дослідження регіону і його ризиків;
- формування політики структурування інвестиційного портфеля по регіонах: рейтингова оцінка регіонів і вибір інвестиційних інструментів;
- розподіл потенційного інвестиційного портфеля по країнах за такими критеріями: макроекономічні показники, дохід бюджету, ліквідність, рівень розвитку фондового ринку, ризики;
- розгляд диверсифікації портфеля по країнах і формування стратегії вибору інвестиційних інструментів по кожному регіону;
- формування інвестиційного (фондового) портфеля за такими ознаками: обсяг інвестицій в один фінансовий інструмент – 1-5 %; граничні частки інвестування у регіони (Азія – 30-60 %, Латинська Америка – 15-45 %, Східна Європа – 5-25 %, Африка до 20 %); інвестиційний мінімум у боргові інструменти – 10 країн, а ліміт інвестицій в одній країні – 15 %; остаточне формування і наступне управління інвестиційним портфелем клієнта.

Випуск єврооблігацій є одним із найпоширеніших видів боргових запозичень, які проводять банки.

Встановлено, що дохідність єврооблігацій залежить від якості інвестиційних послуг, які надаються банками і охоплюють стадії підготовки, організації і торгівлі облігаціями. Основними інвестиційними послугами банків-емітентів єврооблігацій є такі:

- послуги банку як менеджера або учасника синдикату з організації випуску єврооблігацій;
- послуги банку як податкового агента і довірителя, який представляє інтереси емітента і покупців облігацій для оптимізації оподаткування і управління портфелем єврооблігацій;
- послуги банку як агента-платника, що призначає емітент і який відповідає за акумуляцію і виплату суми облігацій інвесторам відповідно до графіка погашення;
- послуги банку як листингового агента, призначеного емітентом і відповідального за реєстрацію випуску на Лондонській фондовій біржі;
- послуги банку – депозитарію, призначеного кліринговою системою для відповідального зберігання і проведення розрахунків за угодами з облігаціями;
- консультаційні послуги юриста, призначеного спільним рішенням емітента і менеджера (банка-організатора).

Застосування зарубіжного досвіду для налагодження випусків в Україні єврооблігацій є необхідним і важливим для вітчизняних банків, а саме:

- сприятиме розвитку в Україні фондового ринку;
- створюватиме передумови для диверсифікації вкладень у реальну економіку;
- зменшуватиме залежність вітчизняної банківської системи від зарубіжних фінансових інститутів;
- збільшуватиме обсяги банківського інвестиційного бізнесу в Україні та доходи банків.

Важливою сферою інвестиційної діяльності зарубіжних банків є послуги у сфері корпоративних фінансів, до яких належать [5, с. 96]: злиття і поглинання; фінансове консультування; консультування з приватизації; виділення частки власності; реструктуризація заборгованості; контроль за аукціонами; пошук стратегічного партнера; створення спільних підприємств.

Розглянемо дещо детальніше перші два види послуг, які лідирують у діяльності банків. Банки надають послуги зі здійснення угод злиття та поглинання компаній. Стратегія зливань і поглинань банків і компаній спрямована на придбання з метою: розширення ринку і зміцнення позицій на ринку.

Фінансове консультування проводиться на основі сегментації клієнтів за груповою ознакою і може охоплювати:

- консультування щодо залучення капіталу шляхом розміщення цінних паперів;
- консультування державних органів з інвестиційних питань;
- консультування міжнародних приватних і корпоративних інвесторів з питань здійснення інвестицій;
- консультування щодо оцінки вартості фірми та структурування угод.

В Україні фінансове консультування великих і середніх підприємств може стати доходною сферою діяльності банків і сприятиме розвитку нових форм співробітництва банків і клієнтів на кредитному та інвестиційному ринках. Загалом вивчення світового досвіду організації системи банківських інвестиційних послуг клієнтам з точки зору форм, видів і методів надання, їх надійності та ефективності сприятиме швидкому розвитку в Україні цього популярного та активного у світі виду банківського бізнесу. Перспективою подальших досліджень може виступити взаємозв'язок покращення інвестиційного клімату в Україні з розширенням спектру та ефективності банківських інвестиційних послуг.

Література

1. Грушко В.І., Лаптев С.М., Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2004. – 264 с.
2. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції. Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1997. – 390 с.
3. Мовсесян А.Г. Интеграция промышленного и банковского капитала. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 286 с.
4. Фонтц К.Л. Тенденции в мировом банковском деле с точки зрения европейской перспективы// Финансовый бизнес. – 1996, № 3. – С. 59-63.
5. Иванов А.Н. Банковские услуги: зарубежный и российский опыт. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 176 с.
6. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: ИПЦ "Вазар-ферро", 1994. – 320 с.